

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ПСИХОЛОГІЇ ТА БЕЗПЕКИ

Кафедра практичної психології

**«ПРОЯВИ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ У СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ
КРИЗОВОГО СУСПІЛЬСТВА»**

кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
освітнього ступеня «бакалавр»
Вікторії СЛЮСАРЕНКО
4 курсу денної форми навчання
Спеціальність 053 «Психологія»

Науковий керівник:
кандидат психологічних наук,
доцент
Ольга УГРИН

Рецензент:
кандидат психологічних наук,
доцент
Оксана ХРИСТУК

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

„_____” _____ 2024 р., протокол № _____

Т.в.о. завідувача кафедри теоретичної психології,
доктор психологічних наук, професор

Зоряна КОВАЛЬЧУК

Слюсаренко В. Прояви особистісної зрілості у сучасних реаліях кризового суспільства

У кваліфікаційній роботі представлені висновки щодо актуальності теми прояву особистісної зрілості у сучасних реаліях. Робота містить аналіз основних аспектів особистісної зрілості як складного психічного утворення. Автором наведено приклади феномену особистісної зрілості в інтерпретації українських дослідників і значення останнього в житті особистості. Представлений сучасний науковий погляд на аналіз феномену особистісної зрілості.

Проведене ґрунтовне емпіричне дослідження особистісної зрілості у сучасних реаліях. А також надані методичні рекомендації щодо розвитку особистісної зрілості та використання її потенціалу.

Ключові слова: особистісна зрілість, особистісна конструктивна активність, функціональна продуктивність, розвиток особистості, молодь.

Slusarenko V. Manifestations of personal maturity in the modern realities of a crisis society

The qualifying paper presents conclusions regarding the relevance of the topic of the manifestation of personal maturity in modern realities. The work contains an analysis of the main aspects of personal maturity as a complex mental formation. The author gives examples of the phenomenon of personal maturity in the interpretation of Ukrainian researchers and the importance in the life of an individual. A modern scientific view on the analysis of the phenomenon of personal maturity is presented.

Conducted a thorough empirical study of personal maturity in modern realities. Methodical recommendations on the development of personal maturity and the use of its potential are also provided.

Key words: personal maturity, personal constructive activity, functional productivity, personality development, youth.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ: СУЧАСНИЙ НАУКОВИЙ ПОГЛЯД.....	8
1.1. Сутність та характеристика поняття особистісної зрілості, її критерії.....	8
1.2. Психологічні особливості розвитку та становлення особистісної зрілості.....	15
1.3. Феномен особистісної зрілості в інтерпретації українських дослідників і значення останнього в житті особистості.....	20
Висновки до розділу 1.....	21
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ.....	24
2.1. Вибірка та процедура дослідження.....	24
2.2. Методи та методики дослідження.....	26
2.3. Обробка, аналіз та інтерпретація результатів дослідження.....	29
Висновок до розділу 2.....	40
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЇЇ ПОТЕНЦІАЛУ.....	42
3.1. Пропозиції заходів для розвитку особистісної зрілості, що базуються на аналітичних та прогностичних оцінках дослідження.....	42
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	50

ВСТУП

Актуальність теми. Тема особистісної зрілості в сучасних реаліях виявляється вельми актуальною. Особливо важливою вона є в контексті розвитку сучасного суспільства, коли зростає необхідність брати на себе відповідальність кожною дорослою особистістю; а також приймати рішення, самостійно вирішувати проблеми, робити власний вибір і сміливо йти по життю, спираючись на особисті бажання та потреби.

Зріла особистість і відповідальна особистість є синонімічними поняттями; але важливо відмітити, що хоча відповідальність є рисою зрілої людини, та не зводиться лише до першої.

Особистісна зрілість – це складне психічне утворення, яке складається з таких характеристик, як відповідальність в різних сферах діяльності, самостійність, емоційна зрілість, самореалізація, адекватне самоствердження, цілеспрямованість тощо. Дане структурне утворення відрізняє соціально-зрілу особистість від соціально-незрілої.

На явище особистісної зрілості звертали свою увагу як зарубіжні, так і українські науковці. Великий внесок у розвиток теоретичного розуміння даного феномену мають роботи Г.Олпорта, А.О.Реана, О.С.Штепа, Ф.Перлз, С.Д.Максименко, А. Маслоу, К. Роджерса, Е. Еріксона, Е. Фромма та багатьох інших.

Феномен зрілої особистості розглядали в своїх працях багато науковців та дослідників, тому існує велика кількість теоретичного матеріалу щодо цієї проблематики, який ми використаємо в ході нашої наукової роботи. Важливо звернути увагу на те, що всі ці концепції та погляди не так суперечать (як це часто буває в психологічній науці), а скоріше доповнюють одна одну. Тому, на нашу думку, важливим аспектом даної роботи, є аналіз та теоретичне

дослідження різноманітних підходів, що дозволить нам отримати повну картину і більш глибоко розібратися в сутності досліджуваної проблеми.

В соціальному контексті питання особистісної зрілості на протязі довгого часу залишається актуальним, в першу чергу, тому, що окремі зрілі особистості формують зріле суспільство. Таким чином, дослідження заявленої проблематики, виявлення та розв'язання проблемних питань а також прикладне використання отриманих результатів має соціально важливе значення. На нашу думку, взаємозв'язок між суспільством та окремою особистістю існує у вигляді замкненого кола. Адже не тільки особистість формує суспільство, а й власне суспільство має вагомий вплив на формування та розвиток окремої особистості. Таким чином, заходи спрямовані на якісні зміни особистості є корисними для соціуму та людства і навпаки.

Надання психологічних рекомендацій щодо важливості та інструментів розвитку особистісної зрілості батькам в рамках сучасної педагогічної роботи а також більш дорослим здобувачам (випускникам, студентам тощо), на наш погляд, сприяє ефективному формуванню та розвитку особистісної зрілості, що дозволить покращити життя окремої особистості, а також соціуму цілком, шляхом впровадження ідеології важливості розвитку даної характеристики. Адже зріла особистість, на нашу думку, - це щаслива особистість, яка самостійно здатна обирати власний професійний та особистий шлях, вдосконалювати себе і таким чином якісно покращити власне життя і стати щасливішою. А суспільство, що складається зі зрілих особистостей, є більш позитивним і розвиненим, як економічно, так і емоційно.

Мета дослідження. Метою нашого дослідження є емпіричне вивчення ступеню розвитку особистісної зрілості серед молоді в сучасному українському суспільстві і розробка психологічних рекомендацій для розвитку особистісної зрілості та використання її потенціалу.

Щоб досягти мети дослідження, потрібно виконати такі **завдання**:

1. Вивчити та теоретично дослідити сутність поняття особистісної зрілості та її основні характеристики та прояви.

2. Проаналізувати феномен особистісної зрілості в контексті поглядів українських дослідників.
3. Провести діагностику особистісної зрілості серед молоді.
4. Виявити ступінь розвитку особистісної зрілості і розробити психологічні рекомендації щодо розвитку останньої.

Об'єктом дослідження є феномен особистісної зрілості.

Предметом дослідження є прояви особистісної зрілості особистістю в контексті сучасності; а також особливості її формування та розвитку.

Гіпотеза дослідження: в контексті сучасної російсько-української війни в Україні, молодь виявляє високий рівень особистісної зрілості, має високу емоційну стійкість та розвинені адаптаційні навички. Особистісна зрілість може виявлятися у формі адаптивних стратегій поведінки та реакцій на зростаючу складність та невизначеність суспільного середовища. При цьому, особистості з вищим рівнем особистісної зрілості можуть проявляти більшу гнучкість у вирішенні проблем, емоційну стабільність та вміння ефективно керувати стресовими ситуаціями. Дослідження спрямоване на встановлення зв'язку між рівнем особистісної зрілості та способами адаптації до сучасних викликів, що може мати важливе значення для розвитку програм та практик особистісного розвитку в сучасному світі.

Теоретична основа. Теоретико-методологічною основою дослідження слугує інтеграція ряду теоретичних підходів та концепцій Еріксона (теорія розвитку), поглядів на особистісну зрілість в гуманістичній психології А. Маслоу і психодинамічні підходи, що дозволяють дослідити взаємозв'язок несвідомих психічних процесів і особистісної зрілості.

Наукова новизна: теоретичне значення дослідження полягає у 1) розширенні та поглибленні уявлення про особистісну зрілість та особливості її розвитку в юнацькому віці; 2) систематизації та формулювання рекомендацій щодо формування та розвитку особистісної зрілості.

Практичне значення: результати дослідження і зроблені висновки можуть бути використані у психологічній підтримці та консультуванні молоді,

щоб допомогти їм ефективніше впоратися з викликами військового конфлікту. Також результати, отримані в рамках цієї роботи можуть слугувати фундаментом для розробки фундаментальних принципів впровадження певних заходів для підтримки населення в кризових умовах.

Методологія: в процесі дослідження були використані наступні методи та методики: метод теоретичного аналізу літератури, присвяченої темі дослідження; метод діагностичного експерименту; метод кількісно-якісної обробки одержаних результатів;

Емпірична частина містила стандартизовані методики:

- Опитувальник особистісної зрілості О. С. Штепа.
- Опитувальник «Рівень суб'єктивного контролю» (РСК) Ю.З. Гільбуха, модифікований варіант опитувальника Дж. Роттера - «Рівень суб'єктивного контролю».
- Рівень самоактуалізації особистості (опитувальник САМОАЛ)
- Стандартизована анкета

Структура роботи: Бакалаврська робота складається зі вступу, трьох розділів, об'єднаних підрозділами, висновків та списку використаних джерел. Структура роботи визначена метою та завданнями дослідження. Список використаних джерел містить 43 найменування.

РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ: СУЧАСНИЙ НАУКОВИЙ ПОГЛЯД.

1.1. Сутність та характеристика поняття особистісної зрілості, її критерії.

В рамках психологічної науки термін «зрілість» розуміють, як «сукупний стан високого розвитку фізіологічних, інтелектуальних, вольових, моральних, соціальних параметрів людини. В генезисі спочатку настає біологічне і фізіологічне дозрівання організму, потім приходять психічна зрілість як показник роботи сенсорних, мнемічних, інтелектуальних функцій людини. Згодом настає моральна і світоглядна зрілість як свідчення соціальної зрілості особистості. Остання ґрунтується на ідейних переконаннях, сформованому світогляді та включає в себе оперативне, вправне й ефективне здійснення практичної діяльності» [28, с. 309]. О. С. Штеп вважав, що особистісна зрілість є виявом особистісного потенціалу та невід'ємним критерієм зростання та самовдосконалення людини [33].

Отже, особистісна зрілість – це складне структурне утворення, яке включає в себе наступні характеристики: відповідальність в різних сферах діяльності, самостійність, емоційну зрілість, самореалізацію, адекватне самоствердження та цілепокладання. Дане структурне утворення відрізняє соціально-зрілу особистість від соціально-незрілої.

Питання зрілості особистості привертало увагу великої кількості як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Серед них Г. Олпорт, Ф. Перрлз, О. С. Штепа, К. Роджерс [23], А. Маслоу [12], Е. Еріксон, З. Фройд, К. Юнг, А. Адлер (загальнотеоретичні засади дослідження особистісної зрілості) [5], А. А. Реан [4], Р. Зелман, Л. Колбер, Дж. Марсія, К. Уайт, А. Інкельс і Г. Лейдерман, Ж. Піаже [6], Р. Бернс, К. О. Альбухова-Славська, І. Д. Бех [15], Г. Салліван [10] та багато інших.

Зрілість поділяють на: професійну, громадянську, моральну, емоційну, інтелектуальну, біологічну, соціально-психологічну та особистісну. З метою глибокого розуміння змін, які відбуваються в житті людини, важливо спиратися на бачення особистості, як мінливої динамічної системи, що безперервно змінюється, конструюючи власний внутрішній світ і коло своєї соціальної взаємодії [1;6]. Під поняттям «особистісна зрілість» можна розглядати динамічну особистісну структуру, в якій мають місце наступні важливі аспекти:

- Особистісна зрілість не є прямим показником особистісного росту, але є відображенням його потенціалу. Тому, низький рівень особистісної зрілості може позитивно впливати на особистісний розвиток, в тому разі, якщо є зовнішня підтримка та мотивація. В той час, людина з високим рівнем особистісної зрілості самостійно створює сприятливі умови для особистісного розвитку;
- Особистісна зрілість є виявом потенціалу особистості. Саме особистісна зрілість формує життєстійкість, яка є важливою для его-ідентичності особистості під тиском екзистенційних труднощів;
- Самодетермінація є феноменом особистісної зрілості, адже вона означає систему, яка самоорганізується та володіє інструментами для самоактуалізації особистості.

В процесі своїх досліджень науковці намагались скласти картину особистісної зрілості, як цілісного системного феномену. Аналізуючи погляди дослідників, ми умовно виділили такі способи трактування зрілості особистості: [1, с. 5]

- 1) як відповідний етап розвитку особистості, який відокремлює дитинство від старості;
- 2) як реалізація загальної тенденції психічного розвитку людини,
- 3) як результат досягнення найвищого ступеню розвитку,

4) як розвиток різних компонентів психічної організації (емоційна зрілість, інтелектуальна зрілість, моральна зрілість, соціальна зрілість, біологічна зрілість),

5) як розвиток здатності до досягнень.

Але, важливо зазначити, що переважна більшість науковців (зокрема А. Реан, О. Бодальова [28]) підкреслюють, що зрілість не обов'язково відносять до етапу дорослості (ці поняття не є синонімічними), але й можуть розглядати в контексті будь-якого іншого етапу індивідуального розвитку [23, с. 179].

Коли кажуть про зрілу особистість, більшість дослідників мають на увазі певну ідеальну людину, яка досягла «повної самоактуалізації через яскраве вираження потенційних можливостей, прагнення до знань» [12, с. 43]. Така особистість вважається психічно здоровою, творчою та продуктивною [6].

З огляду на це, слід зупинитися на теорії самоактуалізованої особистості і розібратися з цим терміном. А. Маслоу звинувачував психологію у тому, що вона спрямовує переважну кількість уваги саме на «слабкі місця» людини. Дослідник в своїх працях розвивав думку про самоактуалізовану особистість, яка повністю реалізує свій потенціал, самовдосконалюється і прагне більшого [12]. Саме ця робота, на нашу думку, займає важливу роль в системі теоретичних засад формування знань про особистісну зрілість. Адже, ми вважаємо, що зріла особистість – це актуалізована особистість, яка прагне до нових знань і реалізує свій потенціал в діяльності. Адже актуалізація і самореалізація видаються неможливими, якщо людина не має тих якостей, об'єднання яких ми називаємо особистісною зрілістю.

А. Маслоу, аналізуючи особистостей, що вважаються зрілими, виокремив наступні притаманні їм якості:

- ефективно сприйняття реальності й комфортні взаємини з нею;
- прийняття себе, інших, природи;
- спонтанність; зосередженість на проблемі;
- відстороненість; незалежність від культури й оточення;
- постійна свіжість оцінок;

- безмежні обрії;
- соціальне почуття;
- глибокі, але виборчі соціальні взаємини;
- демократичний характер;
- моральна переконаність;
- невороже почуття гумору;
- креативність [23, с. 181].

Г. Олпорт виділяв специфічні характеристики зрілої особистості: широкі межі «Я»; здатність до теплих, серцевих соціальних відносин; не заклопотаність і самоприйняття; реалістичне сприйняття, досвід і домагання; здатність до самопізнання і почуття гумору; цільна життєва філософія. Він вважав, що саме стабільність та цілісність особистості забезпечують її зрілість [4;34]. А. Реан виокремлює такі характеристики особистісної зрілості: 1) відповідальність; 2) терпимість; 3) саморозвиток; 4) спрямованість на позитив, дружнє ставлення до навколишнього світу і позитивний погляд на нього [4, с. 13].

Ми погоджуємось, що саме відповідальність є тим критерієм, якій відрізняє зрілу особистість від незрілої. Наприклад, спираючись на типологію відповідальності за Дж. Роттером [4], її класифікують на два види. Перший вид відповідальності пов'язаний безпосередньо з людиною, як суб'єктом діяльності, це так званий інтернальний локус контролю. Людина, в якій переважає цей тип, вважає себе відповідальною за все, що відбувається в її житті. Натомість люди, з домінуючим другим типом відповідальності – екстернальним локусом контролю, – перекладають відповідальність за своє життя на зовнішні об'єкти та обставини; вони вважають, що від них самих нічого не залежить або якщо і залежить, то самий мінімум.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що зрілій особистості скоріше притаманний інтернальний локус контролю, адже вона здатна брати відповідальність за своє життя на себе. Ця теза, на нашу думку, є вірною, але, слід враховувати, що перекіс в будь-яку зі сторін є показником відхилення від

норми. Адже, якщо ми уявімо людину, в якій гіперболізовано розвинений інтернальний локус контролю, ми можемо зрозуміти, що в деяких ситуаціях, які об'єктивно від неї ніяк не залежать (наприклад смерть близької людини), вона все ж таки буде відчувати провину – така реакція є невідповідною до самої ситуації, тому може породжувати неврози і психічні розлади.

Таким чином, відповідальність є ключовим аспектом зрілої особистості. Але важливо розуміти, що ці два поняття не є ідентичними. Адже буває, що людина несе відповідальність за той чи інший аспект власного життя, але разом з тим її не можна назвати зрілою особистістю. Сама зрілість полягає та проявляється передусім у прагненні до постійного розвитку духовних, інтелектуальних і фізичних можливостей [2].

Терпимість є другою характеристикою особистісної зрілості. Виділяють два типи терпимості:[4]

- Сенсуальна: підвищений ступінь чутливості до різноманітних впливів середовища;
- Диспозиційна: готовність до відповідної терпимої реакції на навколишнє середовище.

Терпимість виражається у ставленні особистості до навколишнього світу і відноситься до світогляду. Схожість у поглядах А.А. Реана і Е. Еріксона щодо даного явища полягає у зверненні уваги на взаємодію особистості з середовищем, обумовлену особистісним ставленням до останнього.

В рамках психоаналітичного підходу зрілість особистості розглядали в контексті подолання тривоги, комплексів та неврозів. К. Юнг виокремлював наступні риси особистісної зрілості: [35]

- мудрість як інтегральне інтелектуальне надбання;
- далекоглядність як об'єднання ментальних та інтуїтивних здібностей;
- більш культурні інтереси;
- підвищена інтровертованість.

Різноманітність поглядів та підходів різних вчених щодо особистісної зрілості, її характеристики та критеріїв, наведених в даному підрозділі, не є

повною, адже кількість існуючих концепцій виходить за рамки нашої роботи. Проаналізовані вище приклади дають можливість оцінити різноплановість та різнобічність досліджень зрілості особистості. Важливо зазначити, що хоча існує величезна кількість різних поглядів, не дивлячись на це, вони скоріше доповнюють, ніж суперечать один одному. Тому розгляд різних прикладів є корисним з точки зору розуміння масштабності теми і більш глибокого занурення в сутність поняття особистісної зрілості. Пропонуємо розглянути узагальнений теоретичний аналіз характеристик зрілої особистості, сформований на базі порівняльного дослідження поглядів різних дослідників щодо характеристик зрілої особистості (див. Табл. 1.1 [36, с. 62])

Таблиця 1.1

Узагальнений теоретичний аналіз характеристик зрілої особистості

№	Характеристики особистісної зрілості	Дослідники, які виокремлювали ці характеристики в своїх концепціях
1	Відповідальність	Е. Фром, Е. Еріксон, А. Реан, А. Маслоу, К. Роджерс, П. Лушин, Г. Меднікова, О. Лукасевич, О. Штепа
2	Рефлексивність, усвідомленість	Г. Олпорт, А. Маслоу, К. Роджерс, Ю. Гільбух, М. Боришевський, П. Лушин, О. Лукасевич, О. Чуйко
3	Саморозвиток	А. Маслоу, К. Роджерс, М. Боришевський, С. Максименко, П. Лушин, Т. Титаренко
4	Самоповага та само прийняття	Г. Олпорт, К. Роджерс, Ю. Гільбух, Л. Долинська, П. Лушин, Т. Титаренко, О. Штепа, О. Чуйко
5	Автономія	К. Роджерс, С. Максименко, П. Лушин, Г. Меднікова, О. Чуйко, Т. Титаренко, О. Лукасевич, О. Штепа

№	Характеристики особистісної зрілості	Дослідники, які виокремлювали ці характеристики в своїх концепціях
6	Життєздатність	К. Роджерс, Г. Олпорт, Л. Долинська, Г. Меднікова, Т. Титаренко, О. Чуйко
7	Самоуправління та організація життя	Ю. Гільбух, Л. Долинська, Г. Меднікова, О. Санікова, Т. Титаренко
8	Цілісність і конгруентність	К. Роджерс, Е. Еріксон, П. Лушин, Т. Титаренко
9	Соціальні навички	Г. Олпорт, Ю. Гільбух, Г. Меднікова, О. Санікова, Т. Титаренко, О. Штепа
10	Толерантність	В. Штерн, Г. Олпорт, С. Панченко, Г. Дьоміна, Т. Титаренко, О. Штепа, О. Чуйко
11	Позитивні соц. відносини	З. Фройд, Г. Олпорт, Е. Фромм, Е. Еріксон, К. Роджерс, П. Лушин, Ю. Гільбух, О. Панченко, О. Санікова, Т. Титаренко

На наш погляд, якщо об'єднати більшість розглянутих концепцій, можна виокремити спільний образ зрілої особистості, хоча він і буде доволі умовним. Отже, зріла особистість це людина, що упевнено стоїть на ногах, має власні інтереси і прагне неперервного самовдосконалення, розвитку та здобування нових знань; це незалежна особистість, яка вміє самостійно приймати рішення, не озираючись на культуру та оточення. Така людина добре розуміє свої потреби, цілі і бажання і впевнено до них прагне.

1.2. Психологічні особливості розвитку та становлення особистісної зрілості.

В умовах сучасного суспільства, продиктованих стрімкими політичними, соціально-економічними та культурними змінами а також розпалом воєнного конфлікту, що характеризується відсутністю почуття безпеки, суперечками щодо актуальних подій у суспільстві, травматизацією громадян в наслідок активних воєнних дій та використання інформаційної війни, зростає актуальність і важливість розвитку зрілості окремих громадян і суспільства в цілому. Сучасні події вимагають від особистості проявів таких якостей, як стійкість, відповідальність, непохитність і сміливість.

Таким чином, еталоном для людини в умовах сучасності є ідеал сформованої особистості, яка відрізняється свідомим ставленням до навколишніх подій, навичкою формувати та розвивати міжособистісні відносини, наявністю високого рівня оцінок і суджень. Тому важливо звернути увагу на особистісну зрілість як ключовий інструмент демонстрації потенціалу людини в умовах сучасності та провідний критерій зростання у бажаних сферах діяльності, що дозволяє ефективно вирішувати завдання та успішно самореалізовуватись.

Питання формування та розвитку особистісної зрілості досі є дискусійним і, на наш погляд, має великий дослідницький потенціал. Проаналізувавши різноманітні погляди та підходи щодо трактування та розуміння поняття зрілості особистості, ми можемо зробити висновок що і проблема розвитку цього феномену має велику кількість теоретичних варіантів.

Наприклад, К. Юнг вважав, що важливою стадією в процесі формування зрілості особистості є індивідуалізація. Цей механізм є невід'ємним етапом на шляху становлення власного «Я», а відповідно і розвитку Самості. Дослідник зазначав, що індивідуалізація відбувається в процесі особистісного духовного розвитку. А останній відповідно є ознакою зрілості особистості. К. Роджерс

вважав, що особистісна зрілість є невід'ємним аспектом в процесі отримання «гарного життя». А В. Франкл, намагаючись обґрунтувати принципи формування досліджуваного феномену, виокремив ключові умови розвитку останнього, а саме: самотрансцендентність (розуміється, як «вихід за власні межі»; прагнення до автентичності); відповідальність; сенс. Г. А. Дьоміна, чий погляд є концептуально наближеним до концепції Е. Еріксона, формулювала своє розуміння зрілості в рамках вікової психології. Вона вважала, що це явище є відповідним віковим новоутворенням, перші прояви якого з'являються в юнацтві. Вона пов'язувала цей етап зі становленням зрілого конструкту, яке характеризується трансформацією ціннісних орієнтацій та формуванням сталих упереджень та переконань. [5].

Таким чином, проаналізувавши погляди К. Юнга, К. Роджерса, А. В. Франкл, Г. А. Дьоміної та Е. Еріксона, ми можемо зробити висновок про те, що єдиної концепції чи моделі формування та становлення окресленого феномену не існує [5;11;24].

На основі проаналізованого матеріалу, ми зробили висновок, що для вивчення процесу становлення та розвитку особистісної зрілості, найефективніше буде розглядати цей процес в контексті студентського віку, адже цей вік характеризується процесом активного формування та становлення особистісної зрілості як готовності особистісного та професійного самовизначення. В рамках даного вікового періоду для студентів освіта є найважливішим соціальним інститутом, що виступає провідним засобом соціалізації на даному етапі розвитку особистості [20]. В цей період важливого значення для ефективної взаємодії із соціальною групою набуває ступінь особистісної зрілості та прояви особистісного самоствердження.

Дослідженням становлення особистісної зрілості в юнацькому віці займалися такі науковці: О. С. Штеп, М. Браун-Галковська, Л. В. Потапчук тощо. Вони вважали, що саме юнацький вік (а конкретно ранній юнацький вік)

є сенситивним періодом для розвитку та становлення окремих компонентів особистісної зрілості [14;24;25].

Саме тому в умовах сучасної системи освіти як закордоном, так і на вітчизняному просторі, приділяють окрему увагу заходам та принципам надання освітніх послуг, які сприяють розвитку творчої, самостійної та відповідальної особистості. А ці якості в майбутньому виступають надійним фундаментом для формування та розвитку особистісної зрілості. Хоча ця проблема є вельми актуальною сьогодні, вона не знайшла відповідного висвітлення в наукових дослідженнях.

Особливу увагу в контексті розвитку зрілості особистості в умовах освітнього процесу займає саме розвиток професійної зрілості. Варто звернути особливу увагу на протиріччя, що існують в рамках цієї проблематики, а саме: [19]

- Протиріччя між очікуваннями соціуму щодо підготовки компетентного зрілого фахівця і відсутністю сформованої концепції, що здатна нормалізувати і сформулювати принципи розвитку зрілості в рамках вищої освіти;
- Трансформацією і реформацією системи освіти і відсутністю готовності педагогів та здобувачів взаємодіяти в цих умовах;
- Потенціалом освітньої системи вищих навчальних закладів і відсутністю психологічної підтримки і технологій, що здатні забезпечити останню, в процесі формування та становлення зрілості майбутніх фахівців;
- Наявністю відповідних вимог щодо ефективних дій особистості в екстремальних ситуаціях і рівнем розвитку умінь фахівця, які здатні забезпечити усвідомлену та професійну поведінку останнього.

Отже, ми робимо висновок, що проблема розвитку зрілості особистості в умовах освітньо-виховної системи є складним питанням психолого-педагогічної науки, відповідь на яке ще доведеться знайти. Таким чином, не дивлячись на наявність великої кількості теоретичних наукових даних щодо

досліджуваної теми, динаміка особистісної зрілості в юнацькому віці є недостатньо дослідженою. Але на базі аналітичного дослідження наявних наукових джерел, ми можемо зробити деякі висновки, викладені в наступних тезах: [30, с. 7]

- зрілість особистості проявляється шляхом позитивного емоційно-оцінного відношення індивіда до пізнання в єдності його предметного та процесуального аспектів;

- початок формування особистісної зрілості опосередковано прагненням юнака отримати нову інформацію про навколишнє середовище;

- особистісна зрілість формується за умови наявності особистісного сенсу (іноді неусвідомленого), яким юнак наділяє ту чи іншу отриману інформацію;

- особистісна зрілість є складовою структури особистості як форми соціальної активності та засобу існування людини в навколишньому середовищі; особистісна зрілість проявляється у поведінці під впливом зовнішніх стимулів – об'єктів і явищ середовища та внутрішніх стимулів – мовних понять та актів, що систематизують інформацію з довкілля, особистісного смислу тощо.

В науковій літературі популярною є теза про те, що здатність до рефлексії позитивно корелює з розвитком особистісної зрілості. В першу чергу такий взаємозв'язок є можливим тому, що процес рефлексії можна розглядати як шлях для переосмислення стереотипів власного досвіду. На думку Я. О. Пономарьова, останній процес є важливою характеристикою творчості. Таким чином, рефлексія опосередковує особистісне зростання та саморозвиток шляхом самоуправління. Також, С. Ю. Степанов зазначає, що рефлексія сприяє творчому підходу до професійної діяльності, досягненню ефективності та продуктивності в рамках останньої [8, с. 136].

Якщо говорити про зрілість в контексті вікової психології (а багато дослідників, які розглядають цей феномен саме з цих позицій), важливо зазначити, що говорячи про зрілість, неможливо використовувати термін

«провідна діяльність», який є досить поширеним в рамках дитячої вікової психології, хоча і в цьому випадку використовується не зовсім чітко. Хоча, коли мова йде про молодший шкільний вік або дошкільний вік, доволі доречним вважають використання понять провідної діяльності, кажучи про навчання та гру; але в період зрілості неможливо виокремити якусь провідну діяльність (як і провідну сферу розвитку). Причиною цьому є притаманна зрілості неоднорідність. Саме ця особливість є причиною, через яку в багатьох концепціях розвитку особистості стадія зрілості розділена на окремі періоди [1].

Б. Ананьєв вважає, що зрілість людини як індивіда, як особистості, як суб'єкта діяльності, праці, пізнання, спілкування не збігаються в часі. Таким чином, науковець стверджує, що особистісна зрілість не є віковою характеристикою. Психологічний вік та зрілість є параметрами особистого історичного часу. Ю.З. Гільбух також вважає, що зрілість не можна вважати функцією, що залежить лише від віку. Є молоді люди відрізняються високим рівнем розвитку зрілості; в той час як деякі представники похилого віку досі залишаються дітьми в своїх упередженнях, переконаннях і поведінці, у відношенні до важливих аспектів життя. К.О. Абульханова й Т.М. Березіна погоджуються у своїх поглядах, що зрілість є досягненням відповідного способу життя, а не віку. О.Г. Асмолова зазначає, що проблематику психологічної зрілості особистості не можна розглядати ізольовано від умов історичної фази розвитку суспільства та культури, в яких відбувається становлення особистості [15, с. 42]. Ми погоджуємось з останнім твердженням, адже на різних етапах історичного розвитку, в різних культурах, поняття норми і патології відрізняються. Саме тому дуже важливо враховувати культурний і історичний контекст, досліджуючи питання особистісної зрілості людини.

1.3. Феномен особистісної зрілості в інтерпретації українських дослідників і значення останнього в житті особистості.

Останнім часом активно зростає інтерес до проблематики особистісної зрілості. В першу чергу, це зумовлено потребами сучасного суспільства, яке знаходиться в умовах постійних змін. В такому контексті увагу людей привертає певний ідеал людини, яка здатна бути творцем свого власного світу, свідомо ставиться до життя і приймає відповідальність за нього.

Таким чином, широке застосування термін особистісної зрілості отримав не лише в рамках зарубіжної психологічної науки, але й привернув увагу багатьох українських дослідників, які зацікавились цим об'єктом вивчення. Дослідженнями в цьому напрямі займалися такі науковці: Ю. З. Гільбух, О. А. Дмитрієва, І. С. Булах, С. П. Архапова, М. Р. Міронова, Т. М. Титаренко, О.С. Штепа, О. А. Лукасевич, С. Л. Братченко, О. В. Темрук та інші [13].

Аналіз поглядів українських дослідників на феномен особистісної зрілості лише підтверджує тезу про те, що концепцій існує величезна кількість і кожна з них розкриває певні аспекти даного явища. З одного боку різні підходи до розуміння зрілості особистості та її характеристики розкривають сутність даного поняття з різних сторін, але з іншого боку ні одна з наведених концепцій не є повною і вичерпною. Багато українських науковців підкреслювали взаємозв'язок особистісної зрілості з відповідальністю, активністю і відчуттям свободи.

В рамках української психологічної науки, що стосується теми особистісної зрілості, розходження починаються вже з визначення терміну. Така тенденція спостерігається і в зарубіжній науці. Вона зумовлена, в першу чергу складністю самого поняття і його багатоаспектністю. Таким чином, на феномен особистісної зрілості можна подивитись «з різних сторін». Наприклад, в словнику за ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко зрілість особистості описана як цілісний стан високого розвитку моральних,

фізіологічних, вольових, інтелектуальних та соціальних параметрів індивіда.

Таким чином, ми розуміємо причину відсутності повного та вичерпного значення терміну «особистісна зрілість», з якими погодились би якщо і не всі, то хоча б більшість дослідників. Ми робимо висновок, що один термін нездатен охопити всю багатоаспектність, складну структуру і різноманіття проявів особистісної зрілості. Тому різні науковці досліджують конкретний вузький аспект зрілої особистості, як динамічного і складного феномену.

Наприклад Л. П. Овсянецька вивчала зрілість людини не з біологічної точки зору, а як глибинне психологічне новоутворення. Інші дослідники досліджують даний феномен з боку фізичних або соматичних показників [13].

Аналіз проблематики формування та розвитку особистісної зрілості а також сутності самого феномену в контексті української психологічної науки є актуальним, в першу чергу, через сучасний воєнний стан, в умовах якого живе кожний українець. Саме через свою актуальність дана тема викликає підвищену цікавість. На нашу думку, питання особистісної зрілості в умовах кризових ситуацій є перспективним напрямком досліджень. Ми припускаємо

що життя особистості в умовах кризової ситуації має вплив на розвиток особистості (зокрема на особистісну зрілість) в першу чергу через те, що середовище, з яким взаємодіє людина є джерелом досвіду, знань, традицій, мотивації, моральних цінностей тощо, які в певній мірі впливають на психіку людини; а таким чином і на структуру особистості.

Висновки до розділу 1

Перший розділ даної кваліфікаційної роботи служить теоретичним фундаментом для подальшого емпіричного дослідження. Було розглянуто сутнісну характеристику поняття особистісної зрілості. Також в рамках даного розділу висвітлено різноманітність концепцій та поглядів різних науковців, в тому числі і українських, на різні аспекти особистісної зрілості, а саме:

критерії останньої, психологічні особливості її розвитку та становлення, значення досліджуваного феномену в житті особистості.

Ми провели аналітичне дослідження підходів різних дослідників щодо особистісної зрілості і дійшли висновку, що кожна існуюча інтерпретація лише доповнює попередні. Іншими словами, існуючі концепції не суперечать одна одній, а скоріше розкривають суть поняття з різних сторін. На нашу думку, в першу чергу це зумовлено динамічністю феномену особистісної зрілості, а також структурною складністю останнього. Ми вважаємо, що в рамках сучасного розвитку психологічної галузі, дана наука стикається з проблемою опису і дослідження динамічних явищ, адже вона в основному спрямована на теоретичну описову базу. Таким чином, не завжди враховується багатоаспектність і контекст, вплив різноманітних факторів і зв'язок з ними.

Саме наведена вище теза, на нашу думку, є головною проблемою, що гальмує, а іноді взагалі унеможлиблює дослідження різних складних психологічних феноменів. Цим пояснюється велика кількість різних поглядів і концепцій, які існують в рамках сучасної психологічної науки.

Досліджуючи інтерпретації поняття особистісної зрілості різними дослідниками, ми умовно виокремили основні способи трактування цього поняття:

- 1) як відповідний етап розвитку особистості, який відокремлює дитинство від старості;
- 2) як реалізація загальної тенденції психічного розвитку людини,
- 3) як результат досягнення найвищого ступеню розвитку,
- 4) як розвиток різних компонентів психічної організації (емоційна зрілість, інтелектуальна зрілість, моральна зрілість, соціальна зрілість, біологічна зрілість),
- 5) як розвиток здатності до досягнень.

Але ми дійшли висновку, що все ж таки більшість дослідників не пов'язують прояви особистісної зрілості лише з відповідним віковим періодом. Таким чином, особистість не стає зрілою, досягнувши якогось

певного віку. А отже, в механізмі формування відповідних характеристик особистості відіграють роль як і інші фактори. Принципи і умови розвитку та становлення зрілої особистості психологічній науці ще доведеться сформулювати.

Ми вважаємо, що питання особистісної зрілості має високе соціальне значення, адже зріла особистість формує зріле суспільство і навпаки. Саме тому питання особистісної зрілості залишається актуальним як для окремої людини, так і для соціуму в цілому.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

2.1. Вибірка та процедура дослідження.

Емпіричне дослідження особистісної зрілості здійснювалось в онлайн-просторі, зокрема за допомогою платформи Google Form. Анкета містила питання про вік, вид діяльності та стать. Також до анкети були включені 3 стандартизовані методики:

- Опитувальник «Рівень суб'єктивного контролю» (РСК) Ю.З. Гільбуха
- Опитувальник особистісної зрілості О.С.Штепа
- Рівень самоактуалізації особистості (Тест САТ, опитувальник САМОАЛ)

Вибірка досліджуваних складала 40 респондентів. В опитуванні взяли участь представники різних вікових груп від 17 до 22 років. Вибірка представлена на графіку рис 2.1

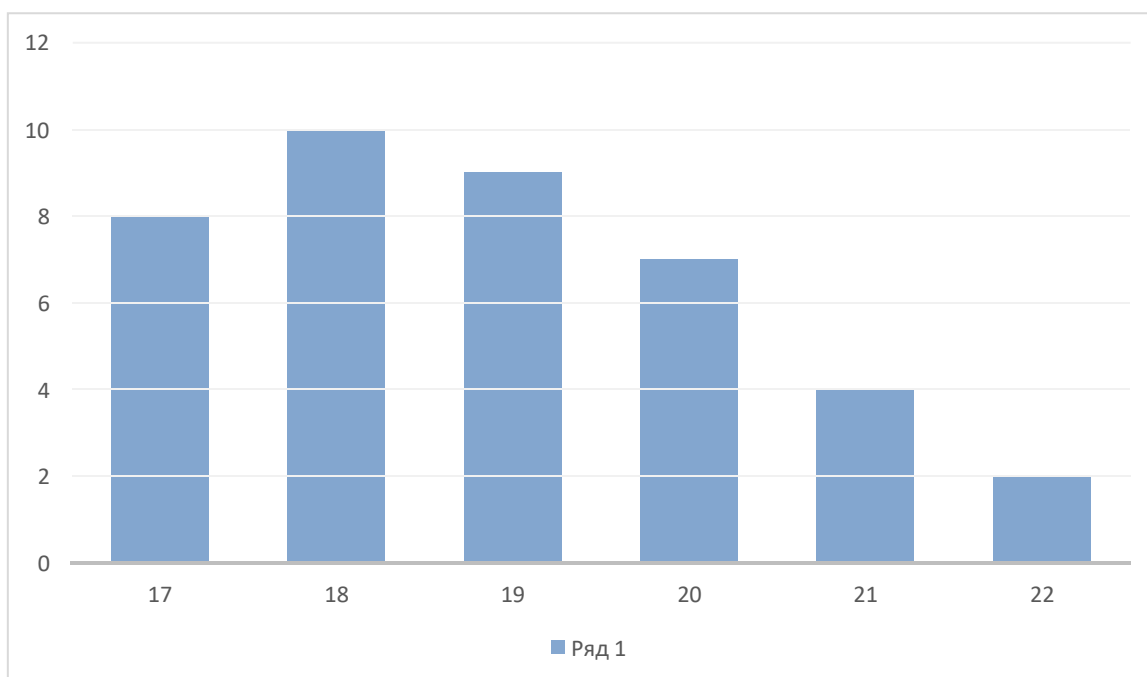

Рис.2.1 Розподіл досліджуваних за віком

Вибірка також розподілялася за видом діяльності на три основні категорії:

1. Працюю та навчаюсь (студенти-працівники).
2. Навчаюсь (школярі або студенти, які не працюють).
3. Працюю (особи, які працюють, але не навчаються).

Результати за даним розподілом зображені на рис.2.2.

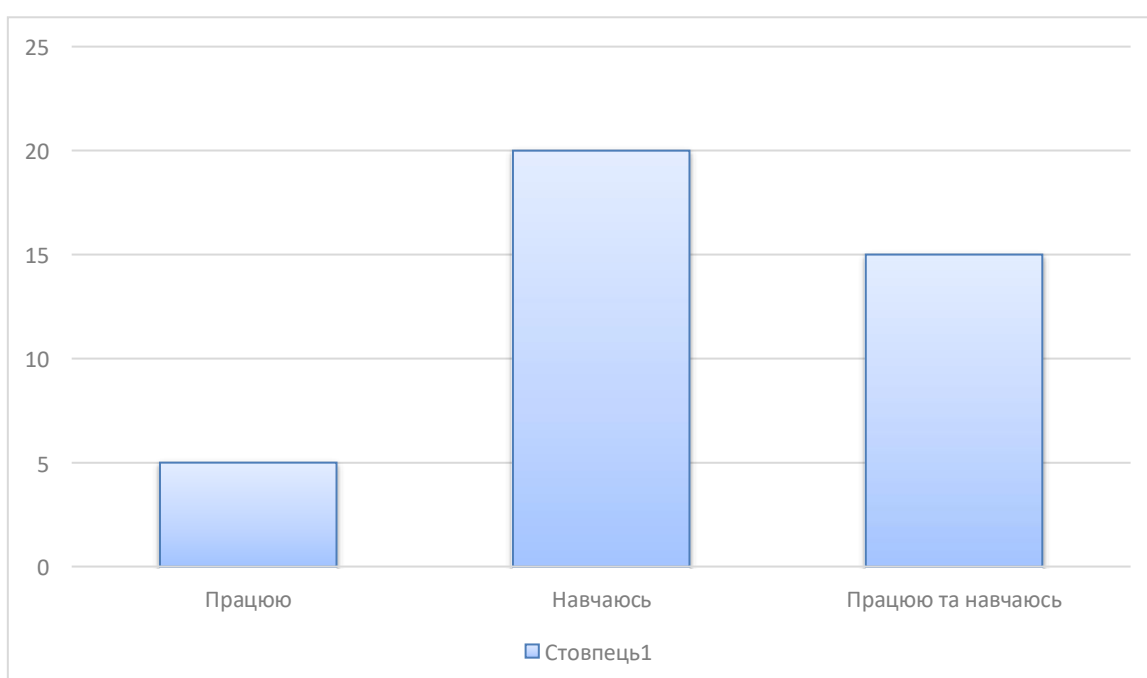

Рис.2.2 Розподіл досліджуваних за видом діяльності

2.2. Методи та методики дослідження.

Для нашого емпіричного дослідження були використані наступні стандартизовані методики:

- Опитувальник «Рівень суб'єктивного контролю» (РСК) Ю.З. Гільбуха
- Опитувальник особистісної зрілості (ОЗО) О. Штепи
- Рівень самоактуалізації особистості (опитувальник САМОАЛ)

1. Опитувальник «Рівень суб'єктивного контролю» (РСК) Ю.З. Гільбуха, модифікований варіант опитувальника Дж. Роттера - «Рівень суб'єктивного контролю».

Опитувальник містить 44 питання та вимірює загальну інтернальність (загальний рівень суб'єктивного контролю), так і її окремі види, а саме рівень суб'єктивного контролю та містить наступні шкали:

1. шкала загальної інтернальності;
2. шкала інтернальності в області досягнень;
3. шкала інтернальності в області невдач;
4. шкала інтернальності в сімейних відносинах;
5. шкала інтернальності у виробничих відносинах;
6. шкала інтернальності в області міжособистісних відносин;
7. шкала інтернальності стосовно здоров'я і хвороби.

РСК виявляє *екстернальний* або *інтернальний* тип поведінки. У першому випадку людина вважає, що події, які з нею відбуваються, — результат дії зовнішніх сил — випадку, інших людей тощо. У другому

випадку людина інтерпретує значущі події як результат своєї діяльності.

Враховуючи, що РСК - практичний синонім терміна "Особиста відповідальність", ці дані справедливі і щодо особистої відповідальності. Чим вище особиста відповідальність, чим вище самооцінка і відповідно особистісна зрілість.

Таким чином, методика РСК пов'язана з відчуттям людиною своєї сили, гідності, відповідальності за те, що відбувається з нею. Повязна також з самоповагою, соціальною зрілістю і самостійністю особистості, що говорить про доцільність її застосування в нашому дослідженні.

[2] Гільбух Ю. З. Опитувальник особистісної зрілості. Київ: Науково-практичний центр "Психодіагностика та диференційоване навчання", 1994. 23 с.

При перевірці даної методики на психометричну апробацію дослідники дійшли висновку, що для дослідницьких завдань доцільно використовувати в якості вимірюваної змінної тільки загальний показник особистісної зрілості.

1. Для аналізу рівня особистісної зрілості респондентам запропоновано опитувальник особистісної зрілості (ОЗО), розроблений О.Штепою. Цей опитувальник націлений на виявлення 10 ключових особистісних характеристик, які вважаються основними критеріями особистісної зрілості людини. Методика передбачає використання 10 шкал, які вимірюють такі аспекти, як відповідальність, децентрація, глибинність переживань, життєва філософія, толерантність, автономність, контактність, самоприйняття, креативність, синергічність.
2. Методика «Рівень самоактуалізації особистості» (опитувальник САМОАЛ) розроблена А. В. Лазукіним в адаптації Н. Ф. Калина, дозволяє оцінити особистісний компонент самоактуалізації [10]. Самоактуалізація сприяє досягненню особистісної зрілості. Рівень самоактуалізації є діагностичним показником для диференціації рівнів особистісної зрілості. Для високого рівня особистісної зрілості

обов'язковим є високий рівень самоактуалізації. Людина, яка самоактуалізується, прагне до особистісного зростання.

Сама методика містить 100 питань, які дають результати по 11 шкалам. Ці шкали, в свою чергу, показують результат по головним компонентам самоактуалізації людини.

Шкали представлені такими пунктами:

- Орієнтація в часі – показує наскільки людина живе актуальним моментом, не прирівнюючи теперішнє із минулим і не знецінюючи майбутні успіхи.

- Цінності – результат показує основні цінності, якими керується людина при самоактуалізації. А. Маслоу вказував, що це: істина, добро, краса, цілісність, відсутність роздвоєності, життєвість, унікальність, досконалість, звершення, справедливість, порядок, простота, легкість без зусилля, гра, самодостатність [10].

- Погляд на природу людини - позитивний результат вказує на віру в людський потенціал та силу людських можливостей.

- Потреба в пізнанні – характеризується відкритістю до нових вражень, спрагу до непізнаного та здоровий інтерес до об'єктів.

- Креативність – важливий продукт самоактуалізації, який можна назвати творчим відношенням до життя.

- Автономність – позитивні результати вказують наскільки людина здатна до самопомоги, самопідтримки та незалежності.

- Спонтанність – впливає на впевненість в своїх силах, ресурсах та довірі до навколишнього світу. Співвідноситься з такими цінностями як природність, легкість та свобода.

- Саморозуміння – результати показують наскільки людина є чутлива та розуміюча до своїх бажань і потреб.

- Аутосимпатія - природна основа психічного здоров'я і цілісності особистості.

- Контактність - вимірює товариськуність особистості, її здатність до встановлення міцних і доброзичливих відносин з оточуючими.

- Гнучкість в спілкуванні - співвідноситься з наявністю або відсутністю соціальних стереотипів, здатністю до адекватного самовираження в спілкуванні.

Так, як самоактуалізація є невід'ємним компонентом особистісної зрілості, дана методика є важливим аспектом дослідження.

Дані методики мали на меті дослідити важливі елементи особистісної зрілості респондентів в сучасних реаліях. До уваги брались і відповіді на авторські запитання анкети для визначення респондентами власного відчуття прагнення до самоактуалізації, рівень відповідальності та стресостійкість.

2.3 Обробка, аналіз та інтерпретація результатів дослідження

За методикою «Рівень суб'єктивного контролю» (РСК) були виявлені наступні результати у вибірці досліджуваних:

- За шкалою загальний рівень інтернальності 35% вибірки мають інтернальний локус контролю (5 і більше балів). Це вказує, що дані респонденти у нашій вибірці мають тенденцію сприймати контроль над подіями у своєму житті через внутрішню призму, тобто вони вірять у свою здатність впливати на своє життя, відчують себе відповідальними за свої вчинки та відносять успіхи і невдачі до своїх власних дій і рішень.
- 20% респондентів у нашій вибірці мають низький рівень суб'єктивного контролю та мають тенденцію сприймати контроль над подіями через призму зовнішніх впливів, тобто такі люди не бачать зв'язку між своїми діями і значущими для них подіями життя, не вважають себе здатними

контролювати цей зв'язок і думають, що більшість подій і вчинків є результатом випадку або дій інших людей.

- 45% респондентів сприймають контроль над подіями у своєму житті як збалансований, тобто вони можуть враховувати як внутрішні, так і зовнішні фактори при визначенні свого контролю над життям. Це свідчить про нормальний рівень суб'єктивного контролю в особистості. Дані по шкалі загальної інтернальності графічно представлені на рисунку 2.3.

Рис.2.3 Результати по шкалі Загальний рівень інтернальності

- По всім іншим шкалам даної методики ми отримали наступні результати, які представлені у вигляді таблицки 2.4.

Табл. 2.4 Результати по шкалам методики «Рівень суб'єктивного контролю»

Шкала	Інтернальний рівень суб'єктивного контролю	Екстернальний тип суб'єктивного контролю	Нормальний тип суб'єктивного контролю

Область досягнень	25%	15%	60%
Область невдач	40%	20%	40%
Сімейні відносини	30%	10%	60%
Виробничі відносини	20%	25%	55%
Міжособистісні відносини	50%	5%	45%
Здоров'я та хвороби	15%	30%	55%

- Отже, отримані результати за даною методикою показують, що в нашій вибірці спостерігається різноманітність у сприйнятті контролю над подіями у житті респондентів. Розподіл відсоткових значень для кожної шкали свідчить про різний ступінь внутрішнього, зовнішнього та нормального локусу контролю. Проте, незважаючи на різноманітність результатів, в цілому, у більшості респондентів спостерігається збалансований підхід до сприйняття контролю над подіями у їхньому житті в різних сферах. Більшість респондентів мають збалансований рівень суб'єктивного контролю, хоча виявляються й ті, хто схильний до більш внутрішнього або зовнішнього прояву даного аспекту.

За методикою дослідження особистісної зрілості О. Штепи, на основі описової статистики ми можемо зробити наступні висновки (див. табл 2.5)

Табл. 2.5 Описова статистика прояву особистісної зрілості

Шкала	Середнє значення	Максимальне значення	Мінімальне значення	Стандартне відхилення
Відповідальність	7.6	10	5	1.2
Децентрація	6.9	9	4	1.4
Глибинні переживання	7.3	9	6	1.1
Життєва філософія	6.8	9	4	1.3
Толерантність	7.2	10	5	1.5
Автономність	7.4	9	5	1.2
Контактність	7.1	9	4	1.4
Самосприйняття	6.4	9	3	1.7
Креативність	3.8	7	1	1.9
Синергічність	3.9	7	1	1.8

З огляду на отримані результати в таблиці, ми можемо зробити наступні висновки по кожній із шкал:

- Свідома відповідальність:** За отриманими даними бачимо, що середній бал на шкалі свідомої відповідальності становить 7.6, що свідчить про високий рівень усвідомленості респондентами своїх власних обов'язків та відповідальності за свої дії.
- Децентрація:** Результати показують, що середній бал на шкалі децентрації становить 6.9. Це може вказувати на тенденцію до врахування інтересів та потреб інших людей, а не тільки власних, проте цей рівень не є дуже високим.
- Вищі глибини переживання:** За отриманими даними середній бал на цій шкалі склав 7.3. Це свідчить про те, що респонденти мають

тенденцію розглядати питання на більш глибокому рівні та шукають глибинного розуміння життя.

4. **Життєва філософія:** Результати показують, що середній бал на шкалі життєвої філософії становить 6.8. Це вказує на наявність у респондентів поглядів і цінностей, які визначають їхнє життєве бачення.
5. **Толерантність:** Середній бал на шкалі толерантності склав 7.2. Це свідчить про тенденцію респондентів до поваги, стійкості та терпимості у відношенні до інших людей.
6. **Автономність:** Результати показують, що середній бал на шкалі автономності становить 7.4. Це вказує на те, що респонденти мають тенденцію до незалежності від зовнішніх впливів та відповідальності за власне життя.
7. **Контактність:** Середній бал на шкалі контактності склав 7.1. Це вказує на здатність респондентів до взаємодії з іншими людьми та бажання спілкуватися.
8. **Креативність:** За отриманими даними середній бал на шкалі креативності склав лише 3.82, що нижче від середнього значення 5. Це свідчить про меншу здатність респондентів до новаторства та творчого мислення.
9. **Синергічність:** Середній бал на шкалі синергічності склав 3.91, що також нижче від середнього значення 5. Це може вказувати на обмежену схильність до співпраці та взаємодії з іншими для досягнення спільних цілей.
10. **Самоприйняття:** Результати показують низький рівень самоприйняття, з середнім балом 6.47. Це значно нижче від середнього значення 5. Такий результат свідчить про меншу здатність респондентів до повного розуміння і прийняття власної особистості.

Отримані результати свідчать про високий рівень особистісної зрілості серед досліджуваних. Шкала «глибинність переживань» показала середній бал 7.23, що свідчить про глибоке розуміння та усвідомлення респондентами життєвих

ситуацій і їх емоційного досвіду. Це вказує на їхню здатність до співпереживання та розуміння власних та інших людей емоцій.

Також, шкала «відповідальність» показала середній бал 6.23, що свідчить про високий рівень усвідомлення респондентами своїх обов'язків та відповідальності за свої дії. Вони проявляють зацікавленість у власному житті та виявляють активний інтерес до життєвих ситуацій.

Але разом з цим, для досліджуваних осіб не характерна "креативність" (середній бал = 3.54) та "синергічність" (середній бал = 3.65), що може свідчити про складність користуватися власним потенціалом. Наступні результати також можуть вказувати на те, що досліджувані особи можуть мати обмежений рівень толерантності до новаторства та змін, оскільки їхня низька креативність свідчить про меншу здатність до інноваційного мислення та розв'язання проблем. Також, низький рівень синергічності може вказувати на обмежену здатність до співпраці та взаємодії з іншими для досягнення спільних цілей, що може ускладнити їхню соціальну адаптацію та спілкування з оточуючими.

Отже, на основі цих результатів можна зробити висновок, що більшість нашої вибірки досліджуваних мають високий рівень особистісної зрілості, усвідомленості своїх обов'язків та відповідальності за свої дії, а також здатність до глибокого розуміння ситуацій та сприйняття життя в цілому.

За допомогою методики дослідження особистісного компоненту самоактуалізації (опитувальник САМОАЛ), були виявлені наступні результати у вибірці досліджуваних:

- по шкалі Орієнтація в часі – 42% високий рівень, 40% середній рівень та 18% низький рівень. Можна вважати, що переважаюча кількість респондентів має розуміння екзистенціальної цінності життя "тут і тепер". Це свідчить про їхню здатність жити в моменті і насолоджуватися наявним часом.
- По шкалам Цінності та Погляд на природу людини, що вказує на наявність віри в можливості людей та існуванні цінностей, які

- впливають на формування гармонійної особистості, ми отримали високі показники середнього рівня прояву даних шкал (67% та 70% відповідно).
- По шкалі Потреба в пізнанні та Прагнення до творчості, що є неодмінними та важливими атрибутами самоактуалізованої особистості, ми отримали значне переважання середнього рівня прояву (86% та 78% відповідно) над низьким рівнем (5% та 7% відповідно).
 - Шкали Автономії та контактності показали, переважання середнього та низького рівня прояву над високим у вибірці респондентів. Отже. 48% респондентів мають труднощі із побудовою автономії, ще 39% отримали середні показники за даною шкалою та 13% респондентів отримали високий результат.
 - Шкала контактності має схожу ситуацію із результатами по вибірці: 45% мають середній результат, 30% низький результат та 25% високий результат. До шкали контактності доречно буде прив'язати шкалу гнучкості в спілкуванні адже обидві шкали відображають товариськість та здатність до встановлення зав'язків, побудові спілкування де індивід зможе адекватно самовиражатися та взаємодіяти з оточуючими. Отже дана шкала показала переважаючі високі результати (87%) над низькими та середніми (4% та 9% відповідно).
 - Показники за шкалами саморозуміння, спонтанності і аутосимпатії, як правило, пов'язані між собою. Переважаюча більшість нашої вибірки (65%) показала високі бали по шкалі саморозуміння, але середні результати по шкалі аутосимпатії. Це може говорити нам про добре усвідомлення молоді своїх бажань та потреб але, ситуативно, відчувати непевненість в своїх силах та прагненнях. По шкалі спонтанності 78% респондентів отримали середні прояви. Отримані результати за методикою САМОАЛ зображені в таблиці 2.6.

Табл.2.6 Результати Дослідження самоактуалізації (методика САМОАЛ)

Шкала	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Орієнтація в часі	42%	40%	18%
Цінності	67%	23%	10%
Потреба в пізнанні	86%	10%	4%
Автономія	13%	39%	48%
Контактність	25%	45%	30%
Саморозуміння	65%	20%	15%
Спонтанність	7%	78%	15%
Аутосимпатія	4%	22%	74%

Отже, результати за методикою САМОАЛ, показали, що вибірка респондентів в переважній більшості має високі та середні показники по шкалам, які спрямовують процес самоактуалізації та роблять його ефективним і усвідомленим. Загальною тенденцією може бути висока самоактуалізація респондентів, яка виявляється у великій кількості високих та середніх показників за різними шкалами.

Для аналізу кореляційних зв'язків ми застосовували коефіцієнт кореляції Пірсона, який визначає ступінь лінійного зв'язку між двома змінними. Даний аналіз виявив наступні кореляційні зв'язки в нашому дослідженні:

- Шкала загальної інтернальності (РСК) та відповідальність (Опитувальник особистісної зрілості О.С.Штепа): виявлена пряма кореляція ($r = 0,45$; $p < 0,05$.), це може вказувати на те, що люди, які відчувають більшу внутрішню контрольованість (вищий рівень інтернальності), також можуть мати вищий рівень відповідальності перед собою та своїми діями.
- Шкала інтернальності у виробничих відносинах (РСК) та автономність (Опитувальник особистісної зрілості О.С.Штепа): виявлена пряма

кореляція ($r = 0,38$; $p < 0,05$), оскільки особа з вищим рівнем інтернальності може бути більш автономною та самостійною, а це в свою чергу один із найважливіших показників особистісної зрілості. Особи з вищим рівнем інтернальності у виробничих відносинах переважно відчують, що їхні результати на роботі залежать від їхніх власних зусиль та дій. Це може спонукати їх до більш автономних підходів у вирішенні завдань та прийнятті рішень. Особи з вищим рівнем інтернальності можуть відчувати більшу впевненість у своїх можливостях та більшу схильність до самостійності у вирішенні проблем.

- Рівень самоактуалізації особистості (Тест САМОАЛ) та креативність (Опитувальник особистісної зрілості О.С.Штепа): пряма кореляція ($r = 0,52$; $p < 0,01$), Ця кореляція вказує на те, що особистості, які мають вищий рівень самоактуалізації, можуть бути більш креативними у своїх думках та діях. Можна припустити, що зі збільшенням рівня самоактуалізованості, збільшується і прояви креативності, адже людина почувається комфортно та має творче відношення до життя.
- Рівень самоактуалізації особистості (Тест САТ) та автономність (Опитувальник особистісної зрілості О.С.Штепа): пряма кореляція ($r = 0,47$; $p < 0,05$), яка вказує на те, що самоактуалізовані особистості можуть бути більш незалежними та автономними у своїх діях та рішеннях. Це є також важливим фактором особистісної зрілості.
- Шкала інтернальності в сімейних відносинах (РСК) та децентрація (Опитувальник особистісної зрілості О.С.Штепа): обернена кореляція ($r = -0,32$; $p < 0,05$). Така кореляція вказує на те, що особи, які відчують більший контроль над собою та своїми сімейними відносинами, можуть бути менш схильними до децентрації, тобто менш схильні до відступу від власних потреб і думок відносно інших осіб. Оскільки ці особи відчують внутрішній контроль у сімейних відносинах, вони можуть менше прагнути до визнання, підтримки або підтвердження своїх думок

чи вчинків з боку інших, тому не відступають від своїх поглядів і бажань.

- Рівень самоактуалізації особистості (Тест САМОАЛ) та саморозуміння (Опитувальник особистісної зрілості О.С.Штепа): виявлена пряма кореляція ($r = 0,58$; $p < 0,01$), та можна стверджувати, що особи з вищим рівнем самоактуалізації можуть бути більш свідомими щодо себе.
- Шкала інтернальності в області міжособистісних відносин (РСК) та рівень соціальної впевненості (Опитувальник особистісної зрілості О.С.Штепа): виявлена обернена кореляція ($r = -0,32$; $p < 0,05$), кореляція може вказувати на те, що особистості з меншим рівнем інтернальності у міжособистісних відносинах можуть відчувати меншу соціальну впевненість.
- Шкала інтернальності у виробничих відносинах (РСК) та рівень страху перед невдачами (Опитувальник особистісної зрілості О.С.Штепа): виявлений обернений кореляційний зв'язок ($r = -0,28$; $p < 0,05$), це може вказувати на певні психологічні та поведінкові властивості особистості, які впливають на сприйняття та реакцію на можливі невдачі у виробничому середовищі. Можемо казати, що особи з вищим рівнем інтернальності у виробничих відносинах схильні відчувати більший внутрішній контроль над ситуаціями на робочому місці. Вони можуть вважати, що їхні успіхи та невдачі залежать від їхніх власних зусиль та дій, а не випадкових обставин чи зовнішніх факторів. Це може призводити до меншого рівня страху перед невдачами, оскільки вони можуть відчувати більшу впевненість у своїх здібностях та можливостях впоратися з труднощами. Також такі особистості можуть бачити в невдачах на роботі можливість для особистісного зростання та розвитку. Замість того, щоб боятися можливих невдач, вони можуть сприймати їх як виклики, які допомагають їм вдосконалити свої навички, а це в свою чергу покращує емоційну стійкість до стресових ситуацій.

- Цілі в житті має прямі кореляційні зв'язки з шкалами опитувальника самоактуалізації особистості САМОАЛ, зокрема з шкалою орієнтації в часі ($r = 0.32$; $p < 0.0005$) та шкалою потреби в пізнанні ($r = 0.30$; $p < 0.0005$). Отже, можемо стверджувати, що особи, які вбачають мету, ціль в житті схильні до постійного пізнання життя та цікавості до новизни. При цьому вони не вбачають життя в майбутньому або в минулому, а живуть актуальним моментом. Така риса є важливою для особистісної зрілості, враховуючи сучасні реалії.

З огляду на тему дослідження особистісної зрілості, отримані кореляційні зв'язки надають цінні відомості щодо взаємозв'язку різних аспектів особистості. Кореляційний аналіз показав зв'язки між основними важливими шкалами наших методик. На основі аналізу цих зв'язків можна говорити, що інтернальність, яка характеризує внутрішній локус контролю, пов'язана з різними аспектами особистісної зрілості, такими як автономність, самостійність та впевненість у власних можливостях. Це свідчить про те, що особи, які відчувають більший контроль над ситуаціями у своєму житті, можуть мати більш розвинену особистісну зрілість. Внутрішній контроль також пов'язаний із зниженням страху перед невдачами, що є важливим аспектом особистісної зрілості. Особи з більш внутрішнім контролем можуть бути менш страхливими перед можливими невдачами, що свідчить про більшу емоційну стабільність та здатність до ефективного керування стресом. Результати показують, що вік може впливати на різні аспекти соціальних відносин, які, у свою чергу, можуть впливати на рівень особистісної зрілості. Це підкреслює важливість розвитку та підтримки соціальних зв'язків для стимулювання особистісного зростання. Особистості з більш внутрішнім контролем можуть бачити виклики як можливості для особистісного зростання та розвитку. Це свідчить про їхню готовність до активного подолання перешкод та досягнення нових цілей.

Кореляції між шкалами всередині однієї методики не враховувалися, адже їх кореляційна зумовленість першопочатково передбачена.

Висновок до розділу 2

Отже, дослідження проявів особистісної зрілості в сучасних реаліях відбувалося за допомогою стандартизованих методик Опитувальник «Рівень суб'єктивного контролю» (РСК) Ю.З. Гільбуха, Опитувальник особистісної зрілості О.С.Штепа, Методики «Рівень самоактуалізації особистості» (опитувальник САМОАЛ).

Результати кількісного аналізу за методикою «Рівень суб'єктивного контролю» (РСК) показав, що більшість респондентів мають збалансований підхід до сприйняття контролю над подіями у їхньому житті в різних сферах, тобто мають збалансований інтернальний та екстернальний рівень суб'єктивного контролю. Хоча є невеликий відсоток й тих, хто схильний до більш внутрішнього або зовнішнього прояву даного аспекту.

Результати респондентів за методикою «Рівень особистісної зрілості» О.С. Штепа, свідчать про тенденцію до високого рівня особистісної зрілості серед досліджуваних. Ми отримали високі середні показники по таким шкалам, як: глибинність переживань, відповідальність, автономність, контактність та толерантність, це говорить, що більшість нашої вибірки досліджуваних мають високий рівень особистісної зрілості, усвідомленості своїх обов'язків та відповідальності за свої дії, а також здатність до глибокого розуміння ситуацій та сприйняття життя в цілому. Нижчі середні показники ми отримали по шкалам синергічність та креативність.

За методикою дослідження рівня самоактуалізації САМОАЛ результати показали, що наша вибірка респондентів в переважній більшості має високі та середні показники по шкалам, які спрямовують процес самоактуалізації та роблять його ефективним і усвідомленим, а це в свою чергу впливає на особистісну зрілість респондентів.

Проведений нами кореляційний аналіз показав кореляційні зв'язки між більшістю шкал застосовуваних нами опитувальників. Ми виявили як прямі , так і обернені кореляційні зв'язки між шкалами опитувальників.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЇЇ ПОТЕНЦІАЛУ.

3.1. Пропозиції заходів для розвитку особистісної зрілості, що базуються на аналітичних та прогностичних оцінках дослідження

В сучасному світі зростає увага до питань розвитку особистості та самовдосконалення. Суспільство все більше усвідомлює важливість особистісної зрілості як ключового елементу ефективного та комфортного співіснування з умовами сьогодення. Підвищена ризикогенність суспільства вимагає від особистості більшої відповідальності, обдуманості рішень, автономності та особистісної зрілості зокрема. Зростає розуміння важливості психологічної підтримки та розвитку особистості на всіх етапах життя. Особлива увага приділяється розвитку особистісної зрілості у молодіжному віці, оскільки цей період є ключовим для формування основних аспектів психологічної стійкості та адаптації до вимог сучасного суспільства. Особистісна зрілість – динамічний феномен, що розвивається під впливом суб'єктивних і об'єктивних факторів. Тому важливе значення для розвитку особистісної зрілості має суб'єктна позиція людини і створення оптимального середовища для її розвитку.

Після проведення аналітичних та прогностичних оцінок дослідження з особистісної зрілості, було виявлено кілька ключових аспектів, на яких можна зосередитися для розвитку особистісної зрілості респондентів. Так як результати нашого дослідження стосувалися респондентів від 17 до 22 років, заходи для розвитку особистісної зрілості будуть стосуватися молодіжного віку.

В юнацькому віці розвиток особистісної зрілості є критично важливим завданням, оскільки цей період формування особистості визначає подальше функціонування та успіх в різних сферах життя. Юнацький вік

характеризується інтенсивним пошуком власного місця у світі та формуванням ідентичності. З цією метою важливо надати молоді можливість експериментувати з різними хобі, активностями та соціальними ролями.

З огляду на отримані нами результати ми можемо бачити, що для формування або ж покращення особистісної зрілості в цьому віці важливим є як зовнішнє середовище, так і внутрішнє прагнення до особистісного зростання. Активне самовдосконалення особистості сприяє оптимізації процесу розвитку його особистісної зрілості. Створення відповідних умов без активної суб'єктивної участі особистості може не дати результату. Тут важливим аспектом є саме внутрішня позиція та бажання до розвитку. Процес розвитку особистісної зрілості має залучати фахівців різного профілю: психологів, які працюють у психологічній службі університету, викладачів навчальних дисциплін, а також самостійних зусиль особистості. Важливим фактором для розвитку постає також оточення людини, його друзі, родичі, сім'я, тобто соціальне середовище.

Важливим елементом у розвитку особистісної зрілості є психологічні засоби. Психологічні засоби розвитку особистісної зрілості – це психологічні матеріали і знаряддя, завдяки яким більш успішно можливо підвищити свій рівень особистісної зрілості. Психологічними засобами розвитку є: тренінг особистісного зростання, психологічне консультування з питань особистісного зростання, арттерапія, супервізія, консультація.

Один із можливих напрямків розвитку особистісної зрілості полягає у використанні психологічних засобів, спрямованих на підвищення саморозуміння, розвиток емоційної стійкості та підтримку психологічного самовдосконалення. Розвиток самосвідомості та самоаналізу у молоді сприятиме формуванню внутрішньої стійкості та впевненості в собі. Методи саморефлексії та регулярне ведення особистого щоденника можуть бути корисними інструментами у цьому процесі. Окрім цього, важливе значення мають навички управління стресом та адаптації до негативних життєвих ситуацій. Тренінги з релаксації та стратегії психологічної саморегуляції

можуть допомогти знаходити ефективні шляхи подолання стресу та труднощів.

Для підтримки розвитку особистісної зрілості у молоді пропонуємо використовувати різноманітні методи арттерапії, такі як бібліотерапія, музикотерапія, малюнкова терапія, ігротерапія тощо. Включення арттерапії у навчальний процес може відбуватися у формі практичних курсів з психології, зокрема під час тренінгів та різних практикумів. Також можливе введення спеціального курсу з арттерапії як вибіркового предмету для студентів.

Арттерапія надає можливість розкрити внутрішні потенціали особистості, розвиває творчість та сприяє формуванню цілісності. З нашого дослідження саме шкала Креативність мала найнижчі середні показники по вибірці. Креативність допомагає накопичувати внутрішню енергію, розвиває нові перспективи сприйняття, що є важливими складовими розвитку особистості в юнацькому віці.

З нашого дослідження ми також бачимо можливість покращення особистісно-професійного розвитку серед молоді. В психологічній практиці використовують акмеологічні методи, які спрямовані на розкриття внутрішнього потенціалу та вдосконалення якостей особистості, необхідних для досягнення високого рівня професійного розвитку. Акмеологічні методи є індивідуально спрямованими та використовуються з метою особистісно-професійного росту. Акмеологічний підхід сприяє стимулюванню мотивації молоді до професійного та особистісного зростання.

Ефективним для прогнозування професійно-особистісного розвитку є акмеологічний аналіз, на основі якого виявляють акмеологічні умови і фактори, будуються прогнози та вибираються шляхи і способи розвитку особистості. Акмеологічний аналіз включає в себе пошук закономірностей, механізмів, умов і факторів, що сприяють досягненню професіоналізму, або перешкоджають йому. Аналізують показники: важливі професійні якості, ступінь їх вираженості; мотиви професійної діяльності і досягнень у сфері професії; професійні еталони.

Отже, розвиток особистісної зрілості в юнацькому віці є важливим завданням, яке вимагає комплексного підходу та участі різних факторів. Варто враховувати як зовнішні, так і внутрішні чинники, які впливають на цей процес, для досягнення максимальних результатів. Зазначені вище підходи та ініціативи можуть бути важливими кроками у напрямку розвитку особистості в молодіжному віці. Важливо пам'ятати, що розвиток особистості є динамічним та індивідуальним процесом, який вимагає системного підходу та урахування індивідуальних особливостей кожної особистості.

ВИСНОВКИ

В даній роботі, на основі поставлених завдань, було розглянуто особливості прояву особистісної зрілості в сучасних реаліях. В темі особистісної зрілості існують аспекти, які, в ході аналізу та обробки літературних джерел, виявились не до кінця дослідженими або суперечливими. З огляду на це, на нашу думку, вони вимагають подальшого теоретичного та практичного доповнення та більш конкретних досліджень. Виокремимо деякі з цих тем:

- *Динаміка формування та розвитку особистісної зрілості*: ми вважаємо, що більш глибоке розуміння динаміки особистісної зрілості протягом життя та на різних етапах дозволить глибше зрозуміти процес розвитку і систематизувати теоретичне розуміння особливостей впливу зовнішніх факторів на цей процес.
- *Транскультурні аспекти*: на нашу думку, в процесі дослідження особистісної зрілості, дуже важливо враховувати культурні особливості; адже саме культура визначає наявні норми в тому чи іншому суспільстві або відхилення від них. Іншими словами те, що вважається нормою в рамках однієї культури, в іншій будуть вважати патологією.
- *Врахування динаміки розвитку новітніх технологій та їх впливу на особистісну зрілість*: ми вважаємо перспективним та цікавим напрямком дослідження тему впливу онлайн-середовищ на цифрових технологій на особистісну зрілість.
- *Практичні та прикладні аспекти особистісної зрілості*: на нашу думку, недостатньо розвиненим аспектом досліджуваної теми є проблематика прикладного та практичного використання отриманих теоретичних знань. Таким чином, потенціал, яким наділена дана соціально-психологічна проблема, на нашу думку, залишається не до кінця розкритим.

Отже, особистісна зрілість – це складне структурне утворення, яке включає в себе наступні характеристики: відповідальність в різних сферах діяльності, самостійність, емоційну зрілість, самореалізацію, адекватне самоствердження та цілепокладання. Дане структурне утворення відрізняє соціально-зрілу особистість від соціально-незрілої.

Для даного дослідження було проаналізовано підходи різних науковців до розуміння поняття особистісної зрілості.

На основі проаналізованого матеріалу, ми зробили висновок, що для вивчення процесу становлення та розвитку особистісної зрілості, найефективніше буде розглядати цей процес в контексті студентського віку, адже цей вік характеризується процесом активного формування та становлення особистісної зрілості як готовності особистісного та професійного самовизначення. Саме тому в умовах сучасної системи освіти як закордоном, так і на вітчизняному просторі, приділяють окрему увагу заходам та принципам надання освітніх послуг, які сприяють розвитку творчої, самостійної та відповідальної особистості. А ці якості в майбутньому виступають надійним фундаментом для формування та розвитку. Досліджуючи інтерпретації поняття особистісної зрілості різними дослідниками, ми умовно виокремили основні способи трактування цього поняття:

- 1) як відповідний етап розвитку особистості, який відокремлює дитинство від старості;
- 2) як реалізація загальної тенденції психічного розвитку людини,
- 3) як результат досягнення найвищого ступеню розвитку,
- 4) як розвиток різних компонентів психічної організації (емоційна зрілість, інтелектуальна зрілість, моральна зрілість, соціальна зрілість, біологічна зрілість),
- 5) як розвиток здатності до досягнень.

Питання особистісної зрілості має високе соціальне значення, адже зріла особистість формує зріле суспільство і навпаки. Саме тому питання

особистісної зрілості залишається актуальним як для окремої людини, так і для соціуму в цілому.

Для емпіричного дослідження особистісної зрілості ми використовували стандартизовані методики, а саме: Опитувальник «Рівень суб'єктивного контролю» (РСК) Ю.З. Гільбуха, Опитувальник особистісної зрілості О.С.Штепа, Рівень самоактуалізації особистості (Тест САТ, опитувальник САМОАЛ). Було проведено кількісний та кореляційний аналіз по вибірці досліджуваних.

Аналізуючи результати дослідження були виявлені кореляційні зв'язки між шкалами всіх методик. Кореляційний аналіз показав зв'язки між основними важливими шкалами наших методик. На основі аналізу цих зв'язків можна говорити, що інтернальність, яка характеризує внутрішній локус контролю, пов'язана з різними аспектами особистісної зрілості, такими як автономність, самостійність та впевненість у власних можливостях. Це свідчить про те, що особи, які відчують більший контроль над ситуаціями у своєму житті, можуть мати більш розвинену особистісну зрілість. Внутрішній контроль також пов'язаний із зниженням страху перед невдачами, що є важливим аспектом особистісної зрілості. Особи з більш внутрішнім контролем можуть бути менш страхливими перед можливими невдачами, що свідчить про більшу емоційну стабільність та здатність до ефективного керування стресом. Результати показують, що вік може впливати на різні аспекти соціальних відносин, які, у свою чергу, можуть впливати на рівень особистісної зрілості. Це підкреслює важливість розвитку та підтримки соціальних зв'язків для стимулювання особистісного зростання. Особистості з більш внутрішнім контролем можуть бачити виклики як можливості для особистісного зростання та розвитку. Це свідчить про їхню готовність до активного подолання перешкод та досягнення нових цілей.

З огляду на отримані результати, ми також проаналізували можливі заходи та вправи для підвищення особистісної зрілості в осіб юнацького віку.

До таких засобів ми віднесли зокрема психологічні засоби та засоби професійного становлення особистості.

Отже, можемо резюмувати, що особистісна зрілість набуває активного розвитку саме в юнацькому віці. Кореляційні зв'язки підтвердили важливість відповідальності, інтернальності, наявності внутрішнього контролю, цілей в житті та автономності у становленні особистісної зрілості в юнацькому віці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абсалямова, Л. М. Категорія зрілості особистості у віковій психології. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені ГС Сковороди. Сер. Психологія*. 2011. № 38. С. 5-16.
2. Баранова, С. В. Відповідальність особистості як складова особистісної зрілості. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2011. № 26. С. 126-133.
3. Барчій, М., & Воронова, О. Окремі підходи дослідження особистісної І професійної зрілості. *Вісник Національного університету оборони України*. 2020. № 53. С. 16–23. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2019-53-3-16-23>.
4. Бойко Д. С. Основні критерії особистісної зрілості. *Сучасні тренінгові технології для розвитку особистості: еко-тренінг* : тези доп. учасн. VI Всеукр. наук.-практ. конф., 8-9 квітня 2021 р. Умань-Київ: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини; Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2021. С. 13-14.
5. Борисюк О. М., Перун, А. М. Теоретичні аспекти вивчення особистісної зрілості та її компетентного наповнення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Сер. Психологічна*. 2022. № 1. С. 3-9.
6. Галузяк В. М. Дослідження особистісної зрілості у зарубіжній психології та педагогіці. *Вища освіта України*. 2012. № 1. С. 205-211.
7. Галузяк В. М. Толерантність як критерій особистісної зрілості вчителя. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2013. № 31. С. 59-64.
8. Галузяк, В. М. Активізація рефлексивних процесів як умова розвитку особистісної зрілості майбутніх учителів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія*. 2013. № 39. С. 134-141.

9. Гірняк, А. Н., & Леліс, А. М. Психологічні особливості становлення комунікативної зрілості сучасної молоді в умовах дистанційної освіти. *Communicational as a factor of transparency of social interaction: psychological, historical, legal, economic and political dimension*. Р. 27-36.
10. Губа, Н. О., & Смирнова, А. В. Взаємозв'язок емоційного вигорання та особистісної зрілості у студентському віці. *Проблеми сучасної психології*. 2018. № 2. С. 20-26.
11. Дідик Н. Дослідження професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць. 2019. № 23. DOI: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2014-23.%p>.
12. Дідик, Н. М. Визначення поняття особистісної зрілості в гуманістичній психології А. Маслоу. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць. 2008. № 1. С. 43-52.
13. Дідик, Н. М. Феномен особистісної зрілості в інтерпретації українських дослідників. *Молодий вчений*. 2014. № 1. С. 128-131.
14. Дьоміна Г. А. Розвиток особистісної зрілості старшокласників щодо подружнього життя : автореферат дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2008. 21 с.
15. Дьоміна Г.А. Становлення особистісної зрілості молоді до подружнього життя як психологічна проблема у вітчизняній і зарубіжній психології. *Innovative processes in education: Collective monograph*. АМЕЕТ Sp. z o.o., Lodz, Poland, 2017. Р.40-48. .
16. Жданова І. В., Сабазова Ю. О. Проблема психологічної діагностики особистісної зрілості людини. *Бочаровські читання*. Харків, 2018. С. 107-111.
17. Жданова, І. В., & Сабазова, Ю. В. Проблема психологічної діагностики особистісної зрілості людини. *Бочаровські читання: тези доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 25-річчю підгот. психологів у Харків. нац. ун-ті внутр. справ, 13 квіт. 2018 р.* Харків, 2018. С. 107-111.

18. Карпенко, Г. В. Формування особистісної зрілості підлітків у позакласній роботі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. Запоріжжя : Класич. приват. ун-т. 2010. С. 178-182.
19. Комар, Т. В. Психологічні особливості становлення професійної зрілості особистості в інноваційних умовах вищої освіти. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2014. № 1. С. 191-196.
20. Коширець, В. В. Суверенність психологічного простору молодій людині в контексті становлення її особистісної зрілості. *Психологічні перспективи*. 2016. № 28. С. 151-163.
21. Кузенко В. Особистісна зрілість старших підлітків як психологічна проблема. *Теоретико-методологічні проблеми сучасної психології особистості* : зб. матеріалів доп. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф., 23-24 вересня 2021 р. Івано-Франківськ, 2021. С. 90-93.
22. Матеюк О. А. Успішність особистості: сутність та зміст феномену. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. Вип. 4. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_4_31.
23. Меднікова, Г. І. Особистісна зрілість: сутність та критерії. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені ГС Сковороди. Сер. Психологія*. 2012. Вип. 43. С. 179-186.
24. Меднікова, Г. І. Психолого-педагогічний супровід становлення особистісної зрілості студентів. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені ГС Сковороди. Сер. Психологія*. 2016. № 54. С. 164-173.
25. Меднікова, Г. І. Теоретико-методологічні засади дослідження системної детермінації становлення особистісної зрілості студентів. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені ГС Сковороди. Сер. Психологія*. 2013. № 45 (2). С. 135-143.

26. Онуфрієва, Л. А. Дослідження психологічних детермінант розвитку професійної самосвідомості та особистісної зрілості майбутніх фахівців соціономічних професій. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені ВО Сухомлинського. Сер. Психологічні науки*. 2013. Вип. 10. С. 227-232.
27. Павлова І. Г. Становлення емоційної зрілості в підлітковому та юнацькому віці : дис... канд. психол. наук: 19.00.07. Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д. Одеса, 2005. 246 с.
28. Панченко, С. М. Особистісна зрілість: сутність і перспективи актуалізації в умовах післядипломної освіти. *Вісник післядипломної освіти*. 2010. № 1. С. 308-316.
29. Поліщук О.М. Особливості особистісної зрілості в ранній дорослості. *Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць Сер. Педагогіка та психологія*. Чернівці: Чернівецький нац. у-т, 2015. Вип 743. С.186-189.
30. Потапчук Л. В. Психологічні особливості становлення особистісної зрілості старшокласників : автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.07. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2001. 18 с.
31. Психологічна експертиза особистісної зрілості особистості. Веб-сайт: StudFiles. URL: <https://studfile.net/preview/9347366/page:2/>.
32. Ресурсорієнтована модель стресодолання BASIC Ph. Веб-сайт: Ресурсна психологія та психотерапія. URL: <https://arpp.com.ua/blog/resursooriyentovana-model-stresodolannya-basic-ph/>.
33. Сальнікова А. В. Взаємозв'язки особистісної зрілості з соціально-психологічною дистанцією в міжособистісних стосунках у жінок молодого і зрілого віку. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання*. Харків, 2017. С. 60-61.

34. Сундукова О. О. Особистісна зрілість як передумова та показник психологічного здоров'я. Вісник ДНУ. 2008. № 14. С. 90-94.
35. Ткаченко І. В. Теоретичні засади дослідження особистісної зрілості у зарубіжній та вітчизняній психології. In The IV International Scientific and Practical Conference «*Modern directions of development of science and technology*», January 30–February 01. Liverpool, Great Britain. 287 p. (p. 229).
36. Угрин, О. Г., & Лучка, Т. Особистісна зрілість молоді крізь призму російсько-української війни. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Сер. Психологічна. 2022. № 2. С. 61-68.
37. Цина В. Сутність, структура, особливості особистісно-професійної зрілості майбутнього вчителя. *Витоки педагогічної майстерності. Сер. Педагогічні науки*. 2014. № 14. С. 305-310.
38. Чуйко О. В. Особистісна зрілість як умова надання ефективної допомоги клієнту. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2011. № 12. С. 152-157.
39. Шаповал, І. Особистісна зрілість: структурно-функціональний аналіз Вісник Львівського університету. Сер. Психологічні науки. 2021. С. 179-185.
40. Шестопал І. А. Психологічні особливості професійної самореалізації жінок у зрілому віці : дис.. ... канд. псих. наук : 19.00.07. Рівне, 2017. 215 с.
41. Штепа О. С. Особистісна зрілість. Модель. Опитувальник. Тренінг. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. 2008. 232 с.
42. Штепа О. С. Феномен особистісної зрілості. Соціальна психологія. № 1 (9). 2005. С. 62–77.
43. Штепа, О. С. Диспозиційна модель особистісної зрілості : дис.. ... канд. псих. наук : 19.00.05. Київ, 2006. 146 с.

